

KRİZ KASABALARI, KASABALAR DA AKP'Yİ VURDU 2007'den 2009'a yoksulluk ve oy değişimleri

Seyfettin Gürsel*, Arda Aktaş**, Barış Gençer Baykan***

Yönetici Özeti

2009 yılında küresel krizin etkisiyle Türkiye ekonomisi yüzde 4,7 oranında küçüldü. Bunun sonucunda işsiz sayısı 2 milyon 300 binden, 3 milyon 700 bine tırmandı, kimi ücret ve kazançlarda ciddi düşüşler yaşandı. TÜİK istatistikleri 2009'da yoksullukta ülke genelinde belirgin bir artış olmadığını söylüyor. Bununla birlikte kentlerin aksine kırsal yerleşimlerde yoksulluğun önemli ölçüde arttığı görülüyor. TÜİK'in bir diğer bulgusu da yoksulluğun tarım sektöründe 2008'e kıyasla belirgin ölçüde azalmış olması. Bu bulgu krizin esas olarak kasabaları vurduğunu gösteriyor. Bu saptamadan yola çıkarak siyasal açıdan şu soruya yanıt arıyoruz: Temmuz 2007 genel seçimlerinde büyük sıçrama yapan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin oylarının Mart 2009'da yapılan İl Genel Meclisi seçimlerinde düştüğünü biliyoruz. AKP'nin oy kayıpları krizin yoksullaştırıcı etkisinin daha ağır hissedildiği kasabalarda ülke geneline kıyasla daha yoğun olmuş olabilir mi?

Çeşitli tanımlara göre belirlenen kasaba oyları incelendiğinde yanıtın "evet" olduğu açıkça görülüyor; İktidar partisi kasabalarda ülke geneline kıyasla yaklaşık 5 yüzde puan daha fazla oy kaybetti. Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu da, iktidar partisinin oy kayıplarının ana muhalefet partisi CHP'nin lehine değil, başta MHP olmak üzere diğer muhalefet partilerine yönelmiş olmasıdır.

Kasabalarda kriz daha yoğun hissedildi

TÜİK tarafından kısa süre önce yayınlanan 2009 yılı yoksulluk istatistikleri bir dizi tartışmayı da beraberinde getirdi. 2009 yılında GSYH'nın önceki yıla göre yüzde 4,7 oranında küçüldüğünü biliyoruz. Aynı zamanda krizin işsizliği artırdığını, ücretlerin ve kazançların da bir bölümünü düşürdüğünü biliyoruz. Bu durumda 2009 yılında yoksulluğun artması beklenirdi. Oysa TÜİK rakamları, gıda ürünlerini ve bir miktar da temel gereksinimleri kapsayan sepete kıyasla tanımladığı yoksulluğun Türkiye genelinde çok az arttığını gösterdi: 2008'de yüzde 17,1 tahmin edilen yoksulluk oranı; 2009'da yüzde 18,8'e yükseldi.

Ancak esas çarpıcı sonuç, yoksulluk oranının kentte düşerken, kırdaki belirgin ölçüde artmış olmasıdır. Nitekim, kent olarak tanımlanan 20.000 ve üzeri yerleşimlerin genelinde yoksulluk oranı 2008'den 2009'a yüzde 9,4'den 8,9'a gerilerken; bu oran kırdaki 34,6'dan 38,7'ye yükselmiş görünüyor (Tablo 1). Bu araştırma notunun amacı yoksulluk anketinin bulgularını tartışmak değil; yoksulluğun kriz nedeniyle arttığı kırsal yerleşimlerde bu artıştan en fazla etkilenen kesimleri belirleyerek, 2009 yerel seçimlerinde üç büyük partinin oy değişimleri ile yoksullaşmanın ne ölçüde örtüştüğünü anlamaktır. Hatırlanacak olursa, krizin dip noktası olan Mart 2009'da yapılan yerel seçimlerde, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin İl Genel Meclisi oy oranı yüzde 37,9'a gerilemişti. Bu gerileme, 2007 Genel Seçimlerinde yüzde 45,6 olan oyuna kıyasla yüzde 16,9 oranında oy kaybına karşılık geliyor (Tablo 2).

* Prof. Dr. Seyfettin Gürsel, Betam, Direktör, seyfettin.gursel@bahcesehir.edu.tr

** Arda Aktaş, Betam, Araştırma Görevlisi,, arda.aktas@bahcesehir.edu.tr

*** Barış Gençer Baykan, Betam, Araştırma Görevlisi, baris.baykan@bahcesehir.edu.tr

Tablo 1 : Yoksulluk oranları (gıda ve gıda dışı)

	KENT			KIR		
	2007*	2008	2009	2007*	2008	2009
TOPLAM	10.4	9.4	8.9	34.8	34.6	38.7
İstihdam Piyasasındaki durum						
Ücretli, maaşlı	3.7	3.8	3.7	17.1	15.9	21.3
İşveren	1.3	1.4	0.9	8.9	4.1	8.5
Kendi hesabına	10.2	9.7	8.9	30.9	33.8	32.2
İş arayanlar	20.2	13.5	12.4	50.8	35.4	51.9
Sektör						
Tarım	15.7	20.4	13.3	33.8	40.1	35.4
Sanayi	6.4	6.3	6.4	22.6	23.4	27.3
Hizmet	5.2	4.9	4.7	17.7	14.0	19.9

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir
2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK

Kır yoksulluk oranları alt gruplar itibariyle incelendiğinde¹ şu üç saptamayı yapmak mümkün görünür: (1) Yoksullukta en büyük artışlar, işsizler ve ücretlilerde gözlemlenmektedir. (2) Kendi hesabına çalışanlar arasında az da olsa yoksulluğun azaldığı anlaşılmaktadır. Kırdaki kendi hesabına çalışanların çoğu çiftçilerdir, kalanların büyük çoğunluğu da geleneksel kasaba esnaf ve zanaatkarlarıdır. (3) Tarımda yoksulluk belirgin ölçüde düşerken; sanayide büyük, hizmetlerde ise çok büyük artış göstermiştir (Tablo 1). Bu saptamalardan yola çıkarak kırsal kesimde kriz ve yoksulluk ilişkisi açısından şu sonucu çıkarmak mümkün gözüküyor: Kriz esas olarak kasabaları vurmuştur. Köylerde ekonomik faaliyetlerin çok büyük bir bölümünün tarım sektöründe yoğunlaştığını biliyoruz. Buna karşılık kırsal kesimde sanayi ve hizmet faaliyetlerinin köylerden ziyade kasabalarda yoğunlaştığı dikkate alarak, bu sektörlerde gözlemlenen yoğun yoksulluk artışının, kasabaları daha büyük ölçüde etkilediğini söyleyebiliriz. Kırsal kesimin ücretli, işveren ve işsiz gibi tarımsal istihdamın çok küçük bir bölümünü oluşturan, dolayısıyla esas olarak kasabalara ait olan alt gruplarında yoksulluğun büyük ölçüde artmış olması da krizin kendini en çok kasabalarda hissettirdiğini gösteren ek bir kanıtı olarak değerlendirilebilir.

Ekonomik koşulların seçmen davranışlarının tek belirleyicisi olmasa da önemli (belki de en önemli) belirleyicisi olduğunu² dikkate alırsak, bu bağlamda akla gelen soru şudur: Temmuz 2007'de iktidar partisine oy vermiş olan ama aynı zamanda krizde çoğunlukla yoksullaştıkları tahmin edilen seçmenler Mart 2009'da iktidar partisini ne ölçüde terk ettiler? Terk ettilerse hangi partilere yöneldiler? Bu soruları yanıtlamak için 2007'den 2009'a üç büyük partinin oylarının kasabalarda nasıl değiştiğini incelemek gerekiyor. Sosyal Araştırmalar Merkezi'nin (SAM) derlediği oy verileri incelendiğinde manzara şöyle görünüyor³

AKP kasabalarda daha çok oy kaybetti

2007 genel seçimlerinde AKP yüzde 45,6; CHP yüzde 23,0; MHP de yüzde 14,1 oy almıştı. 2009 İl Genel Meclisi seçimlerinde AKP'nin oy oranı yüzde 16,9 azalarak yüzde 37,9'a geriledi. CHP oy oranını yüzde 10,6 arttırarak yüzde 25,4'e; MHP de yüzde 10,5 arttırarak yüzde 15,6'ya taşıdı (Tablo

¹Yoksulluk oranlarının tahmini Hanehalkı Bütçe Anketine dayandırılıyor. Bu anketin örnekleminde yaklaşık 12 bin hane bulunuyor. TÜİK bu büyüklüğün Kır'ın alt gruplarında temsil gücünün çok sınırdaki olduğunu belirtiyor. Bu bakımdan alt grupların yoksulluk oranları ihtiyatla karşılanmalıdır. Bununla birlikte kimi alt gruplarda yoksulluk oranlarında artış o kadar yüksektir ki, hata payı yüksek olsa bile bu gruplarda yoksulluğun önemli ölçüde artmış olmasının geçerliliğini koruduğunu düşünüyoruz.

² Akarca, A. & A. Tansel, 2006. "Economic Performance and Political Outcomes: An Analysis of the Turkish Parliamentary and Local Election Results Between 1950 and 2004," Public Choice, Springer, vol. 129(1), pages 77-105, October.

³Bu araştırmanın en zahmetli kısmı olan "kasaba oylarının" saptanmasını SAM'a borçluyuz. SAM 2007 Genel Seçimleri ile 2009 İl Genel Meclisi Seçimlerinde köyler hariç salt ilçe merkezlerinde AKP, CHP ve MHP'ye verilen oyları ayrı bir veri seti olarak hazırlayıp, ayrıca farklı nüfus aralıkları oluşturabilecek şekilde filtreleyip Betam'a ücretsiz verdi. Kendilerine müteşekkirimiz.

2). Ülke genelinde gerçekleşen bu oy değişimlerini kasaba düzeyinde incelediğimizde AKP'nin oy kaybının ülke genelindeki oy kaybından belirgin ölçüde daha yüksek olduğunu gözlemliyoruz.

Önce kasaba tanımına açıklık getirelim. TÜİK, kıyı idari olarak nüfusu 20.000 binin altında olan yerleşimler olarak tanımlıyor. Bu yerleşimlerin içinde köy olmayanları kasaba olarak adlandırıyoruz. Burada bir alt sınır belirlemek güç. Kasabalarda tarım ile uğraşanların nüfusun önemli bir bölümü olduğunu biliyoruz. Tarımı olabildiğince incelemenin dışında bırakmak istediğimizden sınırı fazla düşürmemek gerekiyordu. Bu nedenle baz kasaba tanımı için 5.000-20.000 nüfus aralığını esas aldık. Ancak kasabaları ekonomik ve siyasal olarak 20.000 nüfus ile sınırlamak da doğru değil. Bu bakımdan ikinci bir tanım olarak da 10.000-40.000 aralığını kabul ettik. Son olarak da oy değişimlerinin bu tanımlara ne ölçüde duyarlı olduğunu sınamak için de çok daha geniş bir tanım, 3.000-70.000 aralığını analize dahil ettik (Tablo 2).⁴

Tablo 2: Kasabalarda oy değişimleri: 2007-2009

	2007 Genel Seçimler (%)			2009 İl GM seçimleri (%)			Yüzde değişim		
	AKP	CHP	MHP	AKP	CHP	MHP	AKP	CHP	MHP
Türkiye geneli	45.6	23.0	14.1	37.9	25.4	15.6	-16.9	10.6	10.5
5000-20000	43.8	19.3	17.3	33.6	18.5	19.7	-23.3	-4.4	14.0
10000-40000	44.4	19.7	17.7	34.7	20.0	20.5	-21.8	1.5	15.6
3000-70000	42.6	20.2	17.8	33.9	19.6	19.9	-20.6	-3.2	12.0

Kaynak: Sosyal Araştırmalar Merkezi'nin Betam için özel olarak oluşturduğu oy veri seti

Tablo 2' de 2007'den 2009'a AKP'nin oylarının en yüksek oranda yüzde 23.3 ile 5.000-20.000 aralığında yer alan kasabalarda düştüğünü gözlemliyoruz. Nüfus aralığı 10.000-40.000 olan kasabalarda bu düşüş yüzde 21,8 iken; 3.000-70.000 olanlar da yüzde 20,6'dır. Bu oy kayıpları AKP'nin ülke genelindeki yüzde 16,9 oranındaki kaybının bir hayli üzerindedir. Bu sonuç, krizin yoksullaştırıcı etkisinin kentlere ve köylere kıyasla kasabalarda çok daha fazla hissedilmesinin, iktidar partisinin oy kayıplarının da daha fazla olması olgusu ile örtüşüğünü göstermektedir. Bu örtüşme, kesin bir kanıt sayılamazsa da, ekonomik koşullardaki kötüleşmenin oy davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu tezini güçlendiren bir karine olduğu açıktır.

Bu sonucu sınamak için AKP'nin kasabalarda uğradığı oy kayıplarının az sayıda büyük ilçelerdeki oy kayıplarından kaynaklanıp kaynaklanmadığını araştırdık. Böyle bir durum kuşkusuz yoksulluk etkeni dışındaki siyasal-kültürel etkenlerin çok daha önemli bir belirleyici olduğunu gösterirdi. Oy verileri AKP'nin oy kayıplarının kasabaların büyük bölümünde gerçekleştiğini gösteriyor. AKP, 5000-20000 aralığındaki 326 kasabanın yüzde 76,4'ünde; 10.000-40.000 aralığındaki 252 kasabanın yüzde 81,3'ünde, 3.000-70.000 aralığındaki kasabaların da yüzde 77,3'ünde oy kaybetmiştir (Tablo 3). Ama konumuz açısından daha önemlisi, AKP'nin kasabaların yarısından fazlasında ülke genelindeki oy kaybından (yüzde 16,9) daha fazla oy kaybına uğramasıdır (Tablo 3).

Tablo 3: Farklı kasaba tanımlarına göre AKP oyları

	Toplam Kasaba sayısı	AKP'nin oy kaybettiği		AKP'nin oy kaybı > 16.9	
		Kasaba sayısı	Toplamdaki payı(%)	Kasaba sayısı	Toplamdaki payı(%)
5000-20000	326	249	76.4	184	56.4
10000-40000	252	205	81.3	141	56.0
3000-70000	634	490	77.3	348	54.9

* 1 tane merkez ilçe yer almakta. Nüfusu 17171

** 6 tane merkez ilçe yer almakta. En büyüğü 36734 nüfuslu.

** 14 tane merkez ilçe yer almakta. En büyüğü 69087 nüfuslu.

⁴ Tümü 3.000 – 70.000 nüfus aralığı içinde olmak üzere 15 farklı aralık için oy değişimleri hesaplandı; AKP'nin tüm bu kasaba tanımları için oy oranı kayıplarının yüzde 20,6 ile 24,6 arasında değiştiği gözlemlendi.

Bu bulgu, krizin kentlere ve köylere kıyasla daha fazla etkilediği anlaşılan kasabaların çoğunluğunda iktidar partisinin ülke genelinde kıyasla daha fazla seçmen kaybettiğini ve bu kayıpların oldukça yaygın bir olgu olduğunu kanıtlamaktadır.⁵

AKP kaybetti MHP kazandı

AKP'nin kaybettiği oylar nereye gitti? Tablo 2 oyların dikkat değer bir bölümünün MHP'ye gittiğini gösteriyor. CHP'nin ülke genelinde oy oranı artışı yüzde 10,6 . CHP, 10.000-40.000 aralığında yüzde 1,5'lik bir artış yakalarken, 5.000-20.000 aralığında yüzde 3,2; 3.000-70.000 aralığında ise yüzde 4,4'lük kayba uğruyor. Kısacası ana muhalefet partisi olan CHP'nin, iktidar partisinin kızgın seçmenlerinin ilgisine mahzar olmadığı açıktır. Buna karşılık MHP'nin bu seçmenlerin bir bölümünden destek gördüğü aşikardır. Nitekim, MHP'nin kasabalardaki oy oranı artışı yüzde 12,0 ile 15,6 arasında değişmektedir. Bu oranlar ülke genelindeki yüzde 10,5'lük artışın bir hayli üzerindedir (Tablo 2). Yaklaşık bir hesap, AKP'den kopan her dört kasaba seçmeninden birinin 2009'da MHP'ye oy verdiğini gösteriyor.

Kasabaların büyük çoğunluğuna egemen olan geleneksel muhafazakar-milliyetçi değerler çerçevesinde AKP'den kopan seçmenlerin CHP'den çok MHP'ye yönelmesi anlaşılır bir siyasal davranıştır. Kaldı ki CHP'nin kasaba oyları ülke genelindeki oy oranının yaklaşık dörtte bir kadar altında kalırken, MHP'nin kasaba oy oranı, özellikle 2009'da, ülke genelindeki oy orandan dörtte biri kadar üzerindedir. Bu durum kasabaların çoğunlukla muhafazakar-milliyetçi değerlere sahip olduklarının bir başka göstergesi olarak kabul edilebilir.

Kasaba olgusunun siyasal izdüşümleri

Krizin yoksullaştırıcı etkisinin ağırlıklı olarak kasabalarda ortaya çıkması ile krizin dip noktasını oluşturan Mart 2009'da yapılan seçimlerde iktidar partisi AKP'nin 2007 genel seçimlerine kıyasla bu kasabaların büyük bölümünde ülke genelindeki oy kayıplarının üzerinde oy kaybetmiş olması beklenen bir olgudur. İktidar partisi tarafından kaybedilen oyların CHP'den çok MHP'ye ve DTP'ye yönelmiş olmasının üzerinde durulmaya değer. Yoksullaşma nedeniyle iktidar partisini terk eden seçmenlerin hiç olmazsa bir bölümünün sosyal demokrat kimlik iddiasında olan bir partiye yönelmesi beklenirdi.

İktidar partisini terk eden seçmenlerin ezici çoğunluğunun beklenen yönde davranmaması üç şekilde açıklanabilir: (1) CHP'nin sosyal demokrat kimliği kasaba seçmenleri tarafından kabul görmemektedir. (2) Kasaba seçmenleri çoğunlukla iddia edildiği gibi muhafazakar-milliyetçi değerlere sahiplerse, tepkilerini bu değerlere en yakın muhalefet partilerini destekleyerek sergilemektedirler. (3) Kürt sorunun yoğun yaşandığı bölgelerde ana muhalefet partisi BDP'dir (2009'da DTP). Bu üç açıklamanın da geçerli olduğu tartışılmaz. Ancak her birinin, özellikle de CHP algısıyla ilgili açıklamanın ne ölçüde geçerli olduğu CHP'nin yeni çizgisi açısından son derece önemlidir. Bunun ayrıca araştırılması gerekir. Yine de bu vesileyle CHP'nin 2009 yılında ve öncesinde iktidara partisine yönelik mücadelesini sosyal ve ekonomik alandan ziyade laiklik alanına odakladığını hatırlatalım.

Bu araştırmada elde edilen bulgular Haziran 2011 seçimlerine dair yeni bilgi sunuyor mu? Eğer bu araştırmada savunulduğu gibi krizin neden olduğu yoksullaşma AKP'nin seçmen desteğini olumsuz etkilemişse, 2010 yılında ortaya çıkan güçlü büyümenin de bu desteği olumlu etkilediğini kabul etmemiz gerekir. 2010'da üretimin kriz öncesini yakalayarak geçtiğini biliyoruz. Ancak bu çarpıcı iyileşmenin kasaba yoksullarını ne ölçüde olumlu etkilediğini bilmiyoruz. Düşmesine rağmen kriz öncesine kıyasla daha yüksek işsizlik ve kimi kesimlerde daha düşük ücret ve kazançlar kasabalarda

⁵ AKP'nin oy oranının kasabaların bir bölümünde 2007'den 2009'a arttığını dikkate alarak bu kasabaların Türkiye'nin belli bölgelerinde yoğunlaşmış ve yoğunlaşmadığına baktık. 5000-2000 ve 3000-70000 aralıklarındaki kasabalarda AKP'nin oy oranındaki artış Türkiye genelinde bölgelere eşit olarak dağılmıştır. 10000-40000 aralığı için ise Batı ve Güney kıyılarda bir yoğunlaşma gözlemlenmekle ancak bu çıkarsama yapabilmek için yeterli değildir.

hüküm sürmeye devam ediyorsa, AKP MHP'ye ve diğer muhalefet partilerine kaptırdığı oyları geri alamayabilir.

Son olarak, bu araştırmada ortaya konulan “kasaba sendromu seçim anketlerini yanıltır mı?” sorusunu soralım. Böyle bir ihtimal göz ardı edilemez. 3.000 ile 70.000 arası nüfusa sahip kasabaların seçmenleri 2009'da toplam seçmenlerin yüzde 20,5'ini oluşturuyordu. Bu geniş tanımın kapsadığı kasabalarda AKP'nin oy oranının yüzde 42,6'dan 33,9'a düştüğü görülüyor (Tablo 2). Bu kayıplar AKP'nin genel oy kaybının yaklaşık dörtte birine karşılık geliyor. Bu tutar anket sonuçlarını etkileyecek kadar yüksek. Eğer seçim anketlerinin örneklemelerinde kasabalar eksik temsil ediliyorsa, anketlerin açıkladıkları AKP oy oranları bir kaç puan yüksek, MHP'nin oy oranları ise bir puan kadar düşük tahmin ediliyor olabilir.